

Jenni Korvenmaa

Itsekriminointisuoja korkeimman oikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä – tarkastelun kohteena erityisesti ratkaisut KKO 2009:80 ja KKO 2010:41

1. Johdanto

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa käytetään itsekriminointisuojusta puhuttaessa myös termejä *myötävaikuttamattomuusperiaate*¹ ja *itsensä syyllistämiskielto*². *Itsekriminointisuoja* on suora käännös EIT:n käyttämästä käsitteestä *self-incrimination* ja aion käyttää sitä jatkossa tässä tekstissä.³

Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskevan yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdan mukaan ketään ei saa pakottaa rikossyytettä tutkittaessa todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyyttään. Itsekriminointisuoja on olennainen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksessa siitä ei ole nimenomaista mainintaa. Periaate on vahvistettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä ja se kuuluu myös suomalaisen rikosprosessilainsäädännön perusvaatimuksiin.⁴ Itsekriminointisuojan on katsottu olevan osa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklaan kirjattua syyttömyysolettamaa:⁵ Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettaman ja itsekriminointisuojan ero on kuitenkin selvä; kun syyttömyysolettama alkaa horjua syyllisyyttä tukevan näytön vahvistuessa, itsekriminointisuoja takaa sen, ettei epäiltyä tai syytettyä edelleenkaan voida velvoittaa aktiivisesti selvittämään omaa syyllisyyttään.⁶

¹ Ervo 2003 s. 1–25.

² Nuutila 2001 s. 157–167.

³ Pölonen 2003 s. 184 ja Virolainen – Pölonen 2004 s. 301 ja alaviite 158. Tapanila DL 5/2010 s. 559

⁴ PL 21 §, ETL 7 § 2, HE 82/1995 vp s. 70: ”Rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta huolehtia sellaisen selvityksen hankkimisesta, joka tukisi hänen syyttömyyttään, eikä vastaajalta voida edellyttää sellaisten näkökohtien esille tuomista, jotka ovat hänelle epäedullisia.” Kts. myös ehdotus uudeksi esitutkintalain 7 luvun 10 § 1 momentiksi, jossa ehdotetaan säädettäväksi esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa rikoksesta epäillylle tämän 4 luvun 3 §:ssä säädetyistä oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. HE 222/2010 vp s. 192–193.

⁵ Virolainen – Pölonen 2004 s. 285.

⁶ Ervo 2003 s. 3.

2. Itsekriminointisuoja ydin

Itsekriminointisuoja keskeinen ajatus on suojella rikoksesta syytettyä viranomaisen epäasiallista painostusta vastaan. Suoja ensisijaisesti turvaa syytetyn oikeutta pysyä vaihi ja olla esittämättä todisteita itseään vastaan. Tarkoitus on suojata syytetyn persoonallisuutta ja turvata vähimmäistakeet valtion vallankäyttöä vastaan.⁷ Oikeuskirjallisuudessa on pidetty EIT ratkaisukäytännöstä ilmenevänä itsekriminointisuoja tarkoituksena menettelyjen oikeudenmukaisuuden turvaamista ja väärin tunnustusten ehkäisemistä.⁸

Itsekriminointisuoja on kysymys prosessuaaliseen tasavertaisuuteen pyrkimisestä, ja yksi keskeinen keino sen saavuttamisessa on kielto velvoittaa epäiltyä tai syytettyä vastoin tahtoaan esitutinnan tai oikeudenkäynnin aikana toimimaan aktiivisesti oman syyllisyytensä selvittämiseksi.⁹ Pakottaminen yhteistyöhön viranomaisten kanssa esitutkintavaiheessa voi rikkoa sanottua oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen, ja koko myöhempi prosessi ei enää välttämättä täytä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Syyttäjän on näytettävä syyte toteen turvautumatta pakolla tai painostamalla saatuihin todisteisiin. Suoja kieltämistä ei valtio voi perustella turvallisuudella tai yleisellä järjestyksellä.¹⁰

2.1. Oikeus pysyä vaihi

Perinteisessä mielessä oikeus pysyä vaihi tarkoittaa vain oikeutta olla puhumatta¹¹. Oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen pitää sisällään paljon muutakin. Epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla antamatta asiassa vastinetta tai lausumasta syytteen johdosta mitään painostuksen alaisena. Hänelle ei voida asettaa velvollisuutta esittää todistetta, eli editiovelvollisuutta (OK 17:12), eikä hänellä ole oikeudenkäynnissä totuusvelvollisuutta, kuten muilla asianosaisilla.¹² Näin asian on ratkaissut EIT tapauksissaan *Funke v. Ranska* ja *J.B. v Sveitsi* (3.5.2001). Oikeutta pysyä vaihi ja oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen voidaan kuvata kahdella osittain päällekkäisellä ympyrällä, jossa ensin mainittu oikeus muodostaa pienemmän ympyrän. On kuitenkin huomattava, että oikeus pysyä vaihi menee osittain pidemmälle, koska se suojaa oikeutta olla antamatta *mitään lausumia asiassa*, kun itsekriminointisuoja tarkoittaa lähinnä suojaa joutua antamasta

⁷ Ervo 2003 s. 1.

⁸ Koponen 2006 s. 143.

⁹ Virolainen – Pölonen 2004 s. 299.

¹⁰ KOM(2006) 174 s. 7–8.

¹¹ Trechsel 2005 s. 342.

¹² Virolainen – Pölonen 2004 s. 303 ja Ervo 2003 s. 2. Joidenkin näkökantojen mukaan vastaajalla ei pitäisi olla myöskään velvollisuutta paljastaa puolustuksensa luonnetta ennen oikeudenkäyntiä. Kts. KOM (2006)174 s. 8. Mielestäni tällainen tulkinta johtaisi vain turhiin oikeudenkäynteihin.

omaa syyllisyyttä osoittavia lausumia painostuksen alaisena. Tämä ilmenee muun muassa tapauksessa *Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta* (6.6.2000).¹³

Tapauksessa KKO 2011:46 korkein oikeus linjasi väärin tietojen antamista koskevassa veropetosrikosasiassa, ettei väärin tietojen antamista – ts. valehtelua – ole syytä arvioida toisin kuin oikeutta vaieta tai jättää tietoja antamatta. Itsekriminointisuojaan katsottiin ulottuvan myös verotusmenettelyyn, jossa henkilö oli antanut vääriä tietoja, kun häntä vastaan oli ollut samanaikaisesti vireillä veropetosta koskeva esitutkinta, ja Verohallinto oli tuolloin tehnyt hänen yrityksessä verotarkastuksen. Korkein oikeus totesi, että menettelyn katsominen rangaistavaksi hävittäisi olennaisilta osiltaan syylliseksi epäillyn oikeuden vaieta tai olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.

Epäillyn tai syytetyn vaikenemista esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä ei pääsääntöisesti saa ottaa huomioon syytettä tukevana todisteena.¹⁴ Epäiltyä tai syytettyä voidaan kuitenkin käyttää todistuskeinona asiassa, vaikka hänellä onkin oikeus olla passiivinen niin esitutkinnassa kuin oikeudenkäynnin aikana. Hänellä on ts. velvollisuus pakkokeinojen sietämiseen. Pakkokeinojen käyttö ei tarkoita sitä, että henkilö velvoitettaisiin aktiivisesti tai oma-aloitteisesti antamaan tietoa viranomaisille.¹⁵

Vaitiolo-oikeus ei ole riippuvainen kansallisen lain määrittämästä epäillyn tai syytetyn asemasta, vaan henkilö voi olla EIT:n tulkintakäytännön mukaan rikoksesta syytetyn asemassa (häneen on kohdistunut *criminal charge*¹⁶) silloinkin, kun hänen statusensa ei kansallisen lain mukaan ole sellainen.¹⁷ Korkein oikeus muutti asiaa koskevaa tulkintaansa tapauksessaan KKO 2009:80. Suomalaisessa oikeuskäytännössä oli perinteisesti katsottu¹⁸, ettei henkilö nauttinut itsekriminointisuojaan rikosprosessin kanssa samanaikaisesti vireillä olevissa siviiliprosessuaalisissa tai muissakaan sanktiouhkaisissa kuulemistilaisuuksissa, kuten konkurssimenettelyssä. Itsekriminointisuoja oli voimassa vain niissä tilanteissa, joissa henkilö kuultiin epäiltynä tai syytettynä rikosasiassa. Ratkaisu aiheutti itsekriminointisuojaan koskevaan tulkintaan muutoksen siten, että nyt suoja voi ulottaa vaikutuksensa myös muihin, *ainakin* rikosprosessin kanssa *samanaikaisesti*, vireillä oleviin menettelyihin.¹⁹

¹³ Trechsel 2005 s. 342 “...it refers to acoustic communication alone...”

¹⁴ EIT on todennut tapauksessa *John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta* (8.2.1996), ettei vaitiolo-oikeus ole ehdoton, eikä ole EIS:n vastaista ottaa syytettä tukevana näyttönä huomioon vaitioloa, kunhan vaitiolo ei ole jutussa ainoa tai pääasiallinen näyttö. Tilannetta on aina arvioitava tapauskohtaisesti. Samoin *Averill v. Yhdistynyt kuningaskunta* (6.6.2000).

¹⁵ Virolainen – Pölonen 2004 s. 308. Kts. esim. EIT:n tapaus *Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta* (17.12.1996).

¹⁶ Kts. kappale 2.1.

¹⁷ Ervo 2003 s. 5. Esimerkiksi henkilö voi olla kurinpitomenettelyn kohteena ja nauttia sanottua oikeutta, jos hänen asemansa tosiasiallisesti muistuttaa rikoksesta syytetyn asemaa.

¹⁸ Muun muassa tapauksissa KKO 2002:116, KKO 2002:122 ja KKO 2009:27 katsottiin, ettei kysymys ollut rikosprosessista, vaan täytäntöönpanomenettelystä eikä tarkoitus ollut hankkia syyllisyyttä osoittavaa näyttöä.

¹⁹ Vuorenperä 2011 s. 586–587.

2.2. Suoja epäasiallista painostusta vastaan

On edelleen epäselvää, milloin painostus on epäasiallista tai missä kulkee asiallisen painostuksen raja. Ihmisoikeustuomioistuimen linjan mukaan pakottaminen tai painostus on ollut epäasiallista ja EIS:n vastaista ainakin, jos vaikenemisen murtamiseen on liittynyt sanktioita. Oikeudellisten sanktioiden kuten uhkasakon, sakon, vankeuden ja oikeudenmenetyksen käyttäminen on kiellettyä.²⁰ Pakon käyttäminen tietojen saamiseksi aiheuttaa riskin valheellisista vastauksista ja vääristä tuomioista.²¹ Esimerkiksi tapauksessa *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009) henkilö oli rikosprosessin ulkopuolisessa ulosottomenettelyssä kieltäytynyt antamasta tietoja, koska samaan aikaan hän oli rikoksesta epäiltyä teoista, joista ja joihin olennaisesti liittyvistä seikoista selvitystä oli vaadittu. Korkein oikeus oli tuominnut pakotetun uhkasakkoon²², mitä menettelyä EIT piti itsekriminointisuoja loukkaavana. Kiellettyä ei sen sijaan ole esimerkiksi varoittaa vaikenemisen epäedullisista seuraamuksista näytön arviointiin.²³

Tässä yhteydessä on syytä tuoda esiin, ettei EIT:n ratkaisukäytännöstä ole löydettävissä kaikkia rikoksia koskevaa yhtenäistä linjaa painostuksen tai uhan käyttämisestä rikosprosessissa näytön hankkimiseksi, vaikka EIT on itse lausunut esimerkiksi tapauksissa *Saunders* (17.12.1996), *Heany ja McGuinness* (2.12.2000) ja *Bykov v. Venäjä* (10.3.2009), että oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen koskee kaikenlaisia rikosasioita yksinkertaisimmista monimutkaisimpiin rikostyyppisiin riippumatta. Esimerkiksi yleinen etu ei sen mukaan voisi oikeuttaa pakolla viranomaismenettelyssä saatujen tietojen käyttämisestä syytetyn syyllisyyden selvittämiseen rikosoikeudenkäynnissä.²⁴ Erityisesti poikkeama muuten varsin linjakkaasta ratkaisukäytännöstä on havaittavissa liikennevalvontaa koskevissa tapauksissa, kuten *Tora Tolmos v. Espanja* (17.5.1995), *Weh v. Itävalta* (8.4.2004) ja *O'Halloran ja Francis v. Iso-Britannia* (29.6.2007), joissa tietoja ajoneuvon kuljettajasta oli pyritty hankkimaan sakon uhalla ja kaikissa tapauksissa valittajat oli tuomittu sakkoon. Ensimmäisessä tapauksessa sakko oli tuomittu tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä, toisessa tapauksessa liian epätäsmällisten tietojen antamisesta. Kolmannessa tapauksessa O'Halloran oli myöntänyt ajaneensa autoa, mutta perunut tunnustuksensa ja halunnut, ettei sitä käytetä näyttönä häntä vastaan. Francis oli vedonnut itsekriminointisuojaan. Missään edellä mainituista tapauksista EIT ei todennut itsekriminointisuoja loukatun. Tapanila onkin kiinnittänyt huomiota siihen, ettei liikennevalvontaa koskevista tapauksista ole perusteltua johtaa oikeusohjeita muihin tilanteisiin ilman, että samalla hämärretään EIT:n itsekriminointisuoja koskeva sinänsä johdonmukainen linjaus. Tapauksessa *Weh* eriävän mielipiteen jättäneiden tuomareiden äänestyslausunnoista

²⁰ Frände 2011 s. 3.

²¹ Trechsel 2005 s. 347.

²² Kts. KKO 2002:116. Kysymyksessä oli äänestysratkaisu, jossa erimieltä ollut jäsen katsoi velallisella olevan itsekriminointisuojaan vuoksi hyväksyttävä syy velvoitteen noudattamatta jättämiseen.

²³ *Averill v. Yhdistynyt kuningaskunta* (6.6.2000).

²⁴ Kts. KKO 2009:80 perustelujen kohta 12.

onkin havaittavissa, että liikennevalvontaa koskevissa tapauksissa valittu julkilau-sumaton linjaus johtuu siitä, että liikennevalvonnassa on kysymys vähäisistä massa-rikoksista ja valvonnan tehokkaaseen ja kustannuksiltaan järkevään toteuttamiseen on merkittävä julkinen intressi.²⁵

Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan voida katsoa loukatun pelkän uhan kautta. Jos henkilöä on rikosprosessin rinnalla käynnissä olleessa hallinnollisessa menettelyssä sakon, vankeuden tai muun vastaavan uhan kautta painostettu antamaan tietoja, mutta hän ei ole tietoja uhasta huolimatta antanut, eikä sakkoa tai vankeutta koskaan tuomi-ta, uhka ei sellaisenaan riitä itsekriminointisuojan loukkaukseksi.²⁶ Uhka ei ole tällöin vaikuttanut millään tavoin negatiivisesti uhatun puolustautumismahdollisuuksiin. Hän on toiminut juuri niin kuin hän olisi toiminut ilman uhkaa.

3. Itsekriminointisuoja rikosprosessin ulkopuolisissa menettelyissä

Kuten edellä on todettu, korkein oikeus muutti tapauksessa KKO 2009:80 tulkintaa itsekriminointisuojan ulottuvuudesta rikosprosessin kanssa rinnan oleviin menettelyi-hin. Suojan saaminen ei edelleenkään ole itsestään selvää, vaan itsekriminointisuoja saa vain tiettyjen kriteerien täytyessä.²⁷ Ongelmallinen, ja tämän kirjoituksen kan-nalta olennainen tilanne siis liittyy velallisen epärehellisyyden, velallisen petoksen ja ulosotto- tai konkurssimenettelyjen sekamelskaan henkilön itsekriminointisuojan kannalta. Mikäli velallinen on siirtänyt omaisuuttaan velkojien ulottumattomiin ja häntä tämän johdosta epäillään – tai häneen voidaan katsoa kohdistuneen edellä mai-nittu *criminal charge* RL 39 luvun 1 §:n mukaisesta velallisen epärehellisyydestä, ja hän on samalla ulosottomenettelyn kohteena tai konkurssissa, hänen tulisi täytäntöön-panomenettelyssä sanktion uhalla paljastaa myös ne varat, jotka hän on rikollisesti siirtänyt. Näin menetellessään hän tulee samalla myötävaikuttaneeksi oman syyllisyy-tensä selvittämiseen. Mikäli hän salaa kyseisen omaisuuden, on hän vaarassa joutua syytteeseen RL 39 luvun 2 §:n mukaisesta velallisen petoksesta.²⁸

3.1. Samanaikaisuusvaatimus²⁹

Ensimmäisenä edellytyksenä itsekriminointisuojan syntymiselle on, että henkilöön on kohdistunut EIS 6.1 artiklan mukainen *criminal charge* (rikossyyte)³⁰. Edellä on

²⁵ Tapanila 2010 s. 572–574.

²⁶ Frände 2011 s. 3. Katso myös alaviitteessä 11 mainitut teokset.

²⁷ Itsekriminointisuojan edellytyksiä on systematisoitu eri tavoin. Kts. esim. Vuorenpää 2011 s. 588–590, Frände 2011 ja Tapanila 2010 s. 582.

²⁸ Tapanila 2010 s. 561.

²⁹ Vuorenpää 2011 s. 588.

³⁰ Frände 2011 s. 2.

todettu, ettei termiä tulkita pelkästään kansallisen lainsäädännön merkityksessä, vaan kysymyksessä on autonominen käsite. EIT:n tulkintakäytännön mukaisesti huomioon on otettava rikossyytteen kansallisen rikosprosessijärjestyksen systematiikan lisäksi kyseessä olevan teon laatu sekä siitä määrättävän seuraamuksen luonne ja ankaruus. Jos seuraamus voi olla tuntuva, sillä tavoitellaan preventiivistä vaikutusta ja jos se kohdistuu laajemmalle kuin vain rajoitettuun kohderyhmään, myös hallinnollinen menettely voidaan katsoa ”rikossyytteeksi”.³¹ Esimerkiksi hallinnollisessa menettelyssä määrättävä veronkorotus täyttää edellä mainitut kriteerit. Muutoin henkilöä pidetään syytettynä jo silloin, kun häneen kohdistettu rikosepäily on vaikuttanut hänen asemaansa tai toimivaltainen viranomaisen on virallisesti ilmoittanut hänen viakseen väitetystä rikollisesta teosta.³² Trechsel on esittänyt, että heti kun henkilölle esitetään kysymyksiä tai pyydetään asiakirjoja, jotka voivat selvittää hänen syyllisyyttään, on hän EIS 6 artiklan tarkoittamassa mielessä *de facto* ”charged”.³³

Esimerkiksi EIT:n tapauksessa *J.B. v. Sveitsi* (3.5.2001) kysymys oli veronkorotusmenettelystä. Valittaja oli myöntänyt, ettei ollut ilmoittanut yhtiöstä saamiaan tuloja vaadittavalla tavalla, mutta jätti häneltä vaaditun kirjallisen materiaalin toimittamatta. Verottaja määräsi valittajalle veronkorotuksen ja myöhemmin tuomioistuin kurinpidollisen, kyseisestä laiminlyönnistä johtuvan sakan. EIT rinnasti tilanteen rikossyytteesen, vaikka tapauksessa ei ollut vireillä, eikä näkyvissä mitään valittajaan kohdistuvaa rikostutkintaa. Riittävää oli, että valittaja olisi mahdollisesti voinut tulla ilmaiseeksi jotain sellaista, joka olisi myöhemmin voinut johtaa syytteen nostamiseen veronkierrosta.³⁴ Tapauksessa *Weh v. Itävalta* (8.4.2004) ”criminal charge”-edellytyksen täyttymisen lähtökohtana on pidetty sitä, että mahdollinen rikosprosessi on materiaalisesti vaikuttanut henkilön oikeudelliseen asemaan, eli vaadittujen lausumien ja mahdollisen rikosprosessin välillä on riittävän konkreettinen yhteys. Tämä yhteys ei saa olla etäinen ja hypoteettinen.³⁵

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2011:35 velallisen epärehellisyysyteen syylistynyt ei ollut ilmoittanut näin saamiaan varoja henkilökohtaisessa verotuksessa tuloinaan. Koska vastaaja ei kuitenkaan ollut epäiltynä rikoksesta vielä siinä vaiheessa, kun hän on täyttänyt tai ollut velvollinen täyttämään veroilmoitusvelvollisuutensa, ei hän saanut itsekriminointisuojaa. Tapauksessa KKO 2011:52 yrityksestään lainvastaisesti varoja siirtänyt A oli menettelyllään syylistynyt törkeään velallisen epärehellisyysyteen. A:lle vaadittiin rangaistusta myös siitä, ettei hän ollut maksanut näillä varoilla ulosotossa olleita henkilökohtaisia velkojaan, vaan hän oli hävittänyt varat. A vetosi puolustukseksensa muun muassa siihen, että mikäli hän olisi maksanut varoil-

³¹ Koponen 2006 s. 133.

³² Virolainen – Pölönen 2004 s. 257 ja alaviite 7.

³³ Trechsel 2005 s. 349.

³⁴ Tapanila 2010 s. 567–568. “While it was not for the Court to speculate what the nature of such information would have been, the applicant could not exclude that any additional income which transpired from these documents from untaxed sources could have constituted the offence of tax evasion.”

³⁵ Frände 2011 s. 2.

la velkojaan, olisi hän näin tullut paljastaneeksi syyllistyneensä osakeyhtiörikokseen tai muuhun rikolliseen menettelyyn varojen hankinnassa. Koska asiassa ei ollut esitetty, että samaan aikaan olisi ollut vireillä ulosottomenettelyä, jossa A:n olisi tullut rangaistuksen uhalla paljastaa varojen alkuperä, ei väitteellä ollut korkeimman oikeuden mielestä oikeudellista merkitystä. Tapauksesta ei käy ilmi, olisiko tilanne ollut toinen, jos käynnissä olisi ollut jo esimerkiksi esitutkinta yrityksen varojen käytöstä tai niiden siirtämisestä A:lle. Korkeimman oikeuden kanta samanaikaisuusvaatimukseen näyttäisi siis siltä, että mikäli uhka tai painostus kohdistuu aikaan, jolloin viranomaisella ei vielä ole tietoa tapahtuneesta rikoksesta, on rikoksella hankitut varat rangaistuksen uhalla ainakin ilmoitettava verotuksessa ja niillä tulee maksaa aikaisemmat ulosottovelat. Näin siitä huolimatta, että siten todennäköisimmin paljastaa tekemänsä rikoksen ja saattaa itsensä syytteen vaaraan.

Tapauksessa *K v. Itävalta* (26.5.1993) valittajaa oli syytetty siitä, että hän oli osistanut heroiinia erältä pariskunnalta. Kyseinen pariskunta oli syytteessä huumeiden myymisestä. Valittaja todettiin syyttömäksi, mutta haastettiin pian todistamaan pariskunnan rikosoikeudenkäynnissä. Todistajana hänellä oli ollut käytännössä kaksi vaihtoehtoa; joko hänen olisi täytynyt valehdella tai sitten kertoa totuus ja paljastaa syyllistyneensä rikokseen. Komissio totesi, ettei EIS 6 artiklaa voitu soveltaa valittajaan, koska hän ei ollut pariskunnan oikeudenkäynnissä syytetyn asemassa, mutta sovelsi sen sijaan sananvapautta koskevaa 10 artiklaa. Se katsoi oikeuden sananvapautteen takaavan myös negatiivisen oikeuden, eli oikeuden olla ilmaisemasta mitään ts. oikeuden olla hiljaa.³⁶

Vuorenpää on esittänyt OK 17 luvun 24 §:ssä säädetystä todistajan kieltäytymisoikeudesta tulkinnan, jonka mukaan todistaja, joka täyttää itsekriminointisuojaan syntymiselle asetetut edellytykset, päättää kieltäytymisoikeudestaan huolimatta vastata kysymyksiin, aiheuttaa itsekriminointisuojaan johtuva todistajan samastaminen syytettyyn tilanteessa sen, ettei hänellä nykyisin voitaisikaan katsoa olevan totuudessapysymisvelvollisuutta.³⁷ Asiaa voitaneen toisaalta tarkastella myös siten, että ihmisten vapaus tehdä valintoja tuo mukanaan myös vastuun tehdyistä valinnoista. Mikäli henkilölle, joka on muussa menettelyssä rikoksesta epäilty, annetaan vapaus tai oikeus valita itsekriminointisuojaan ts. todistajan kieltäytymisoikeuden ja tietojen antamisen välillä ja hän valitsee tietojen antamisen ja vastaa kysymyksiin, voitaneen hänen katsoa luopuneen itsekriminointisuojaan. Jos henkilö saisi todistajan asemassa itsekriminointisuojaan vedoten valehdella, aiheuttaisi se vaaran vääristä tuomioista. Väärien tuomioiden minimoimiseksi yksilöiden oikeuksia on voitava kohtuullisessa

³⁶ Trechsel 2005 s. 343. Tapauksessa *Serves v. Ranska* (20.9.1997) oli kysymys samankaltaisesta tilanteesta, mutta EIT ei katsonut aiheelliseksi ottaa kantaa 10 artiklan soveltumisesta tilanteeseen, koska se oli jo todennut 6 artiklan soveltuvan valittajan asemaan.

³⁷ Vuorenpää 2011 s. 594 sekä Virolainen – Pölönen 2004 s. 309. Mikäli itsekriminointisuoja tulkittaisiin supistavasti siten, että se olisi voimassa vain sellaisina hetkinä, kun tiedossa on jokin rikosprosessi po. seikoista, de facto mahdollistetaan koko oikeusturvatakeen helppo kiertäminen.

määrin rajoittaa, mikä tarkoittaisi tässä tapauksessa sitä, että todistajan edellytetään puhuvan totta, kun hän nimenomaisesti luopuu oikeudestaan kieltäytyä vastauksen antamisesta.³⁸

Selvää siis on, että itsekriminointisuoja on voimassa ainakin siitä lähtien, kun henkilö on esitutkinnassa määritelty rikoksesta epäillyksi. Mielessä on kuitenkin pidettävä myös se, että suoja *voi olla* voimassa jo ennen kuin henkilöstä tulee rikoksesta epäilty. Pölönen onkin huomauttanut, että ”itsekriminointisuoja kuuluu kaikille ihmisille jokaisessa tilanteessa, mahdollisista käynnissä olevista rikosten selvittelyprosesseista riippumatta.”

3.2. Tietojen antamiseen liittynyt pakko ja painostus

Edellä olen jo selostanut pakon ja painostuksen yhteyttä itsekriminointisuojan syntymiseen. Konkreettisia tilanteita, joissa henkilölle on laissa säädetty myötävaikutusvelvollisuus viranomaisessa, ja joiden tehosteena on mahdollista käyttää eriasteisia pakkoja ja uhkia, on useita; konkurssivelallisella on tietojenanto- ja myötävaikutusvelvollisuus konkurssimenettelyssä. Hänen tulee vahvistaa pesäluettelon tiedot oikeiksi uhkasakon ja vankeuden uhalla (konkurssilaki 4 luku 5, 6 ja 11 §). Nykyisin konkurssivelallinen voi kuitenkin tehdä varauman pesäluettelon vahvistamisessa esimerkiksi, jos siitä velallisen tietten puuttuu jotain. Tällainen menettely koskisi esimerkiksi juuri itsekriminointisuoja-tilanteita.³⁹

Velallinen on ulosottoasiassa velvollinen ilmoittamaan totuudenmukaisesti muun muassa omaisuutensa, varansa ja velkansa. Mikäli velallinen ei luovuta tietoja vapaaehtoisesti, voi ulosottomies toimittaa ulosotto selvityksen sakon uhalla. Mikäli velallinen ei saavu ulosotto selvitykseen vapaaehtoisesti, voidaan hänet ulosottomiehen kirjallisesta pyynnöstä poliisin toimesta noutaa paikalle (ulosotto kaari 3 luku 52, 56, 59 ja 63 §).

Myös verotusmenettelyyn liittyy useita painostuskeinoja tietojen saamiseksi; tiedonantovelvolliselle voidaan määrätä 2000 euron suuruinen laiminlyöntimaksu (VML 22a §), ja verovelvolliselle voidaan määrätä veronkorotus (VML 32 §).⁴⁰ Tapauksessa KKO 2011:46 korkein oikeus on pitänyt erityisesti veropetossäännöksen rangaistusuhkaa veronkorotuksen ohella verotusmenettelyssä tietojen antamiseen liittyvänä pakkona. Säännönmukainen veroilmoitusvelvollisuus sen sijaan ei EIT: n ratkaisukäy-

³⁸ Tätä mieltä on muun muassa Ilman sähköpostissaan minulle 31.3.2011.

³⁹ Ks. HE 26/2003 vp s. 64 ja Virolainen – Pölönen 2004 s. 323 alaviite 230. Varauman mahdollistava säännös on tullut voimaan 1.9.2004.

⁴⁰ *J.B. v. Sveitsi* (3.5.2001) verotusmenettelyssä uhkasakoin ja rangaistusuhin tehostettu velvollisuus luovuttaa viranomaiselle asiakirja-aineistoa, joka saattoi johtaa verolainsäädännön mukaiseen rikossyyt-teeseen, katsottiin loukanneen itsekriminointisuoja. Valittaja oli tapauksessa samanaikaisesti veronkorotusmenettelyn kohteena.

tännön mukaan laukaise itsekriminointisuoja, vaikka taustalla onkin mahdollisuus joutua sanktioiden kohteeksi väärin tietojen tai puutteellisen ilmoituksen johdosta. EIT tapauksessa *Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta* (10.9.2002) valittaja oli antanut vääriä tietoja veroilmoituksessa ja häntä oli sen johdosta syytetty ja rangaistu rikoksesta. EIT nosti itsekriminointisuojaan syntymisen kannalta merkityksellisiksi seikoiksi muun muassa sen, ettei selvitystä valittajan varoista ollut käytetty häntä vastaan siinä mielessä, että sillä olisi saatu näyttöä hänen aiemmin tekemästään rikoksesta, eikä häntä ollut syytetty siitä, että hän olisi jättänyt antamatta tietoja, jotka saattoivat selvittää hänen syyllisyyttään vireillä tai odotettavissa olevassa rikosasiassa. Kysymys oli siten rikoksesta itsestään. EIT:n mukaan oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen ei voitu ymmärtää niin, että se suojaisi yleisesti toimia, joilla henkilön haluttiin antavan viranomaisille tietoja, joita mahdollisesti voitiin käyttää myöhemmässä rikosasiassa.⁴¹ Näistä tilanteista on siis edellä mainitun tapauksen valossa pidettävä erillään tilanteet, joissa tietojen antamatta jättämisen tai väärin tietojen antamisen ohella henkilöä syytetään myös jostakin aikaisemmasta, ilmoitusvelvollisuuteen läheisesti liittyvästä rikoksesta.

Edellä kuvatuilla menettelyillä pyritään ensisijaisesti turvaamaan esimerkiksi velkojen oikeuksia tai verotuksen tehokkuutta, mutta tosiasiaa oman syyllisyyden paljastaminen pakon edessä ei ole kaukana. Vastaavia myötävaikutusvelvollisuuksia sisältyy lainsäädäntöömme muitakin, mutta on muistettava, ettei itsekriminointisuoja tarvitse miettiä silloin, kun tietojen antaminen tapahtuu vapaaehtoisesti, ilman sanktiouhkaa.

3.3. Vaadittujen lausumien ja rikosprosessin välinen yhteys (yhteysvaatimus)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan painostamalla vaadittujen lausumien ja rikosprosessin väliseltä yhteydeltä edellytetään, että lausumat koskevat samoja tosiseikkoja kuin joita rikosasia koskee. Yhteysvaatimusta on arvioitava syytetyn näkökulmasta ja niillä tiedoilla, joita hänellä sillä hetkellä on. *Syytetyllä ei ole velvollisuutta antaa sellaisia tietoja, jotka hänen oman perustellun arvionsa mukaan liittyvät rikosepäilyyn.*⁴² Vuoren pää on huomauttanut, että yleisellä tasolla on mahdotonta määritellä, miten läheistä liityntää itsekriminointisuoja edellyttää sanktiouhan alaisuudessa annettujen lausumien ja rikosprosessin välillä. Yhteysvaatimus täytyy kuitenkin ainakin silloin, jos ne koskevat samoja tosiseikkoja.⁴³ Mikäli siis

⁴¹ Valittajaa oli syytetty myös muista veropetosrikoksista.

⁴² KKO 2009:80 perustelujen kohta 17.

⁴³ Vuoren pää 2011 s. 589.

faktat ovat niin sanotusti samat ja palomuuria⁴⁴ ei ole, on henkilö itsekriminointisuo-
jan piirissä.⁴⁵

Joitain viitteitä vaaditusta minimitasosta voi löytää korkeimman oikeuden perus-
teluista, jossa se tulkitsee EIT:n ratkaisukäytäntöä. KKO toteaa, että EIT:n ratkai-
sukäytännön perusteella riittävänä tietojen ja rikosepäilyn välisen yhteyden kannalta
on pidetty jo sitä, ettei tietoja vaadittaessa ole voitu sulkea pois sitä mahdollisuutta,
että tiedot saattavat olla merkityksellisiä siinä rikosasiassa, johon itsekriminointisuoja
liittyy.⁴⁶ Arvio tehdään edelleen syytetyn kannalta. Hänellä ei ole velvollisuutta antaa
sellaisia tietoja, joiden hän on perustellusti voinut arvioida vaarantavan tai heikentä-
vän omia puolustautumismahdollisuuksiaan.⁴⁷ Korkein oikeus ei näytä edellyttävän
suojan saamiseksi kovin läheistä liittytystä sanktiouhan alaisuudessa vaadittujen tieto-
jen ja rikosprosessin välillä. Ratkaisussaan KKO 2009:80 korkein oikeus toteaa, että
kolme velallisen petosta koskevaa syytekohtaa koskee samoja varoja, joiden osalta
pesäluettelon vahvistamiseen määrätty oli samanaikaisesti syytteessä. Arvioitavana on
ollut kuitenkin viisi kohtaa, joista kaksi ei suoranaisesti koske samoja faktoja (perus-
telujen kohdat 31–33):

”Syytekohtassa 1 d mainittu purjevene oli liittynyt pesäluettelon vahvistamisen
aikaan vireillä olleeseen velallisen epärehellisyysyyteeseen siten, että purjevene oli
ollut yksi käyttömaisuuteen kuulunut esine, jonka osalta kaupan oli väitetty tapah-
tuneen alihintaan. Vaikka syyteasiassa kyse on ollut siitä, oliko käyttömaisuuden
kauppa ollut alihintainen vai ei, purjevenettä koskevilla tiedoilla *olisi voinut olla mer-
kitystä vireillä olleessa rikosasiassa. A ei tältäkään osin ole voinut sulkea pois tätä
mahdollisuutta.*

Syytekohtassa 1 c tarkoitettuun Lincat-yhtiöön *ei ole siirretty niitä varoja, joiden
osalta A on ollut syytteessä velallisen epärehellisyystestä.* Syytekohtassa mainittu Ku-
losaaren kiinteistö on hankittu varoilla, jotka ovat peräisin kohdassa 22 mainituista 15
miljoonan markan osuudesta Interbank Osakepankin osakkeiden kauppahintaa. Näin
ollen kiinteistön hankkimiseen *ei ole käytetty syytteessä tarkoitettuja varoja. Konkurs-
sissa Lincatista ja Kulosaaren kiinteistöstä annettavilla tiedoilla ei tällä perusteella*

⁴⁴ Termiä käyttää mm. Frände 2010 s. 235. Kysymys on siis hyödyntämiskiellosta tai muuten pätevistä
oikeusturvatakeesta sille, ettei tietoja käytetä henkilöä vastaan rikosoikeudenkäynnissä.

⁴⁵ Frände 2010 s. 235–236. Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluissa (kohta 34) todetaan, ettei kor-
keimman oikeuden aikaisempi kanta vaitiolo-oikeuden arvioimisesta saanut tukea EIT:n ratkaisukäy-
tännöstä. Korkein oikeus oli nimittäin todennut purkuhakemuksen kohteena olevassa ratkaisussaan,
että vaitiolo-oikeutta arvioitaessa oli keskeistä arvioida sitä, *miten merkittävänä näyttönä* henkilön
syyllisyydestä pakon alaisena annettuja tietoja olisi voitu käyttää. ”Itsekriminointisuoja on *päinvastoin*
sovellettu siten, että jos vireillä oleva syyte ja velalliselta ulosotto- tai konkurssimenettelyssä sank-
tion uhalla haluttavat tiedot koskevat *samoja seikkoja*, velallinen saa kieltäytyä ilmoittamasta tällaista
omaisuutta riippumatta siitä, miten merkittävänä näitä tietoja pidettäisiin hänen syyllisyytensä näkö-
kulmasta”. Kts. myös tältä osin Ilman s.11. ”Mikäli tieto vahvistaisi syyllisyyden puolesta puhuvaa
kokonaisuutta, henkilö oli itsekriminointisuojan piirissä antaessaan tietoja.”

⁴⁶ KKO 2009:80 perustelujen kohta 34.

⁴⁷ Vuorenpää kutsuu tätä edellytystä ”relevanttiusvaatimukseksi”.

olisi ollut merkitystä velallisen epärehellisyyttä koskevan syyteen käsittämässä rikosasiassa.

Kiinteistön ostoon käytetyt varat ovat kuitenkin edellä todetuin tavoin olleet peräisin samasta Interbank Osakepankin osakkeiden kaupasta kuin syytteessä tarkoitetut varat. Ne on siirretty vastaavin tavoin A:n määräysvallassa oleviin eri ulkomaisiin yhtiöihin ja sitä kautta Lincatiin, joka on ollut yksi näistä yhtiöistä. *Syytetty käräjäoikeudessa käsiteltäessä syyttäjä on syytetty tukevana näyttönä nimenomaisesti vedonnut* näiden 15 miljoonan markan varojen siirtoihin katsoen niiden osaltaan osoittavan A:n tarkoitusta siirtää syytteenkin tarkoittamat varat perusteettomasti omaan hallintaansa. Tähän nähden Korkein oikeus katsoo, *ettei A ole omaisuuttaan konkurssissa ilmoittaessaan voinut sulkea pois sitä mahdollisuutta, että Lincatia ja Kulosaaren kiinteistöä koskevilla tiedoilla olisi merkitystä velallisen epärehellisyyttä koskevassa rikosasiassa.*”

Korkein oikeus tarkoittaneekin edellä mainituilla perusteilla, että henkilö voi nauttia itsekriminointisuoja, vaikka kysymyksessä eivät ole samat faktat. Korkein oikeus pohtii tietojen merkitystä oman syyllisyyden selvittämiseksi kokonaisvaltaisemmin todetessaan, että ”tietojen ilmoittamisella olisi välillisesti ollut tällainen vaikutus, koska näin annetut tiedot olisivat näyttönä tukeneet syyttäjän esittämää taustaselitystä, joista A:ta samanaikaisesti syytettiin.” On siis arvioitava, onko pakolla vaadituilla tiedoilla voinut olla merkitystä rikosprosessissa. Itsekriminointisuoja ei koske seikkoja, joilla ei ole mitään merkitystä rikosprosessissa syyllisyyskysymyksen kannalta.⁴⁸ Tapauksessa Saunders tuomioistuin totesi, ettei oikeutta olla syyllistämättä itseään (right not to incriminate oneself) voida rajoittaa koskemaan ainoastaan tunnustuksia tai muita suoraan syyllisyyttä osoittavia lausumia. Myös pakon alaisena annettuja lausumia, jotka sellaisinaan eivät vaikuta syyllistäviltä, saatetaan syyttäjän toimesta myöhemmin hyödyntää rikosoikeudenkäynnissä esimerkiksi horjuttamaan vastaajan uskottavuutta. Merkitystä on sillä, miten pakon alaisena annettuja lausumia käytetään rikosoikeudenkäynnissä.⁴⁹

Frände on esittänyt, että vasta yhteys- ja palomuuriedellytysten täyttymisen jälkeen on vielä kiinnitettävä huomiota tietojen vaarantavaan luonteeseen.⁵⁰ Vuorenpää on omassa tekstissään tuonut esiin tulkinnan, jonka mukaan tietojen vaarantava luonne (”relevanttiusvaatimus”) täyttyy jo sillä, että palomuuuri puuttuu.⁵¹

Illman on todennut, että pelkkä syytetyn ilmoitus tietojen puolustautumismahdollisuuksia vaarantavasta luonteesta ei riitä. Henkilön on kyettävä osoittamaan edes jonkinlaista näyttöä väitteensä tueksi, mutta mitään ankaraa perustelutaakkaa ei hänelle voida asettaa.⁵² On mielestäni luonnollista odottaa syytetyltä edes jonkin asteista arviointia ja näyttöä siitä, saattaako tiedoilla olla merkitystä rikosasiassa. Mikäli

⁴⁸ Vuorenpää 2011 s. 589.

⁴⁹ Trechsel 2005 s. 344.

⁵⁰ Frände 2011 s. 3–4 ja alaviite 14.

⁵¹ Vuorenpää 2011 s.589–590.

⁵² VKSV Dnro 32/34/09 s. 12.

sanktiouhkaisessa kuulemisessa henkilöltä ei edellytetä lainkaan näkemystä tietojen vaarantavasta luonteesta, vaan hän saa itsekriminointisuojaan vedoten jättää ilmoittamatta tietoja, vaikka niillä ei hänen tieteen olisi mitään merkitystä minkään rikoksen selvittämisessä, tulee mielestäni itsekriminointisuojaalle liian laaja soveltamisala. Yleisesti ottaen tiedoilla on varmuudella merkitystä itse menettelyssä, jossa niitä vaaditaan. Tapanila on kiinnittänyt huomiota siihen, että tietojen näyttöarvon harkinta on ongelmallista tilanteissa, joissa tiedonantovelvollisuus on laiminlyöty. Jälkikäteen on vaikea arvioida, mikä merkitys salatuilla tiedoilla olisi ollut oikeudenkäynnissä, jota ei koskaan järjestetty. Tapauksessa J.B. itsekriminointisuojaan soveltamisen kannalta riittävää oli siis se, ettei valittaja ollut voinut tietoja vaadittaessa sulkea pois sitä mahdollisuutta, että tietoja myöhemmin käytettäisiin häntä vastaan rikosoikeudenkäynnissä.⁵³ Kuinka paljon loppujen lopuksi tietoja antamatta jättävä joutuisi paljastamaan, jotta selviäisi tietojen vaarantava luonne ja miten hän asian ilmaisisi, jotta sitä ei käytettäisi näyttönä häntä vastaan? Voi olla, että palomuurin, ts. tehokkaan hyödyntämiskiellon puuttuminen, todellakin jo käytännön syistä laukaisee itsekriminointisuojaan.

Mikäli esimerkiksi edellä kuvatussa tapauksessa KKO 2011:35 suomalaisen velolainsäädäntöön sisältyisi ehdoton hyödyntämiskielto vastaavissa tilanteissa, ei vastaajalla olisi ainakaan pitänyt olla omasta näkökulmastaan mitään itsensä syyllistämiseen liittyvää syytä olla ilmoittamatta myös rikoksella hankkimaansa varallisuutta tuloinaan.⁵⁴ Korkein oikeushan siis katsoi, ettei hänellä tällaista syytä ollutkaan, mutta mielestäni palomuri selkeyttäisi tilannetta.

3.4. Palomuri

Mikäli henkilö on voinut kansalliseen, lähtökohtaisesti aineelliseen lainsäädäntöön⁵⁵ sisältyvän tehokkaan hyödyntämiskiellon (palomuri) perusteella jo tietoja vaadittaessa sulkea pois sen mahdollisuuden, ettei tietoja voida käyttää häntä vastaan tulevassa rikosprosessissa, ei hän voi vedota itsekriminointisuojaan mahdollisessa myöhemmässä tietojen antamatta jättämisestä tai valheellista tietoa koskevassa rikosoikeudenkäynnissä. Näin siitä huolimatta, että suojan arvioinnissa kaikki edellä mainitut kriteerit olisivat tähän mennessä täyttyneet.⁵⁶

⁵³ Tapanila 2010 s. 568.

⁵⁴ Toki tarkoitushan talousrikoksessa yleensä on oman maksimaalisen hyödyn tavoittelu ilman pienintäkään siivua valtiolle...

⁵⁵ ...tai oikeuskäytäntöön. Kts VKSV Dnro 32/34/09 s. 15–16. Ilman vertaa tapauksen perusteella tekemäänsä hyödyntämiskieltoon johtavaa tulkintaansa tilanteeseen, jossa henkilö on ensin kuulusteltu esitutkinnassa todistajan asemassa ja sen jälkeen epäilty. Ensin saatua kertomusta ei tule käyttää näyttönä epäiltyä vastaan, koska hän on antanut sen totuudessapysymisvelvollisena. Menettelystä ei ole lainsäädäntöä, mutta se perustuu vaatimukseen oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä.

⁵⁶ Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2009:80 (perustelujen kohta 13 ja 15) viitannut tapauksiin *J.B. v. Sveitsi* (3.5.2001) ja *Martinen v. Suomi* (21.4.2009) ja nostonut niistä merkitykselliseksi lausumiksi ensin mainitussa: ”henkilö ei ollut voinut sulkea pois sitä mahdollisuutta, että asiakirjoista ilmenisi tie-

Esimerkiksi ulosottokaaren 3 luvun 73 §:ssä on säädetty kielto luovuttaa tietoja esitutkintaviranomaisille muun muassa tilanteissa, joissa tiedot on saatu olennaisin osin vaitioloon oikeutetuilta tai velalliselta kysyttäessä peräytettävissä olevia ja muita vastaavia järjestelyitä koskevia seikkoja, jos vastauksesta käy ilmi, että velallinen on saattanut syyllistyä muuhun kuin ulosottomenettelyssä tehtyyn rikokseen, ja tiedon luovuttaminen saattaa hänet syytteen vaaraan. Kun huomioon otetaan vielä OK 17:23.1 momentin 1 kohdan sääntely⁵⁷, on kysymyksessä ehdoton todistamiskielto ja tiedot ovat hyödyntämiskelvottomia myös tuomioistuimessa.⁵⁸

Itsekriminointisuojaan loukkaamisen välttämiseksi hyödyntämiskielto on mahdollisesti ainoa kohtuullisesti toimiva oikeussuojakeino.⁵⁹ EIT on jättänyt hyödyntämiskieltoasiat kansallisesti ratkaistaviksi. Meillä kiellonvastaisesti hankitun todistusaineiston hyödyntämisestä kiistellään. Hyödyntämiskiellon vastustajat katsovat, että mahdollinen virkarikossyyte riittää pidäkkeeksi hankkia näyttöä lainvastaisin keinoin. Jos todiste on kiellon vastaisesti hankittu, on sitä mahdollisuus hyödyntää, jos se edistää totuuden selvittämistä. Itsekriminointisuojaatilanteissa tämä perustelu ei kuitenkaan ole pitävä, koska virkamies ei riko mitään lakia, jos henkilöllä on alun alkaen ollut lakiin perustuva myötävaikutusvelvollisuus.⁶⁰ Vuorenpää on tosin huomauttanut, että tietyin varauksin hyödyntämiskieltokaan ei estä poliisia *suuntaamasta jo aloitettua* esitutkintaa sellaisten tietojen perusteella, jotka on saatu esitutkinnan kohteena olevan henkilön sanktiouhkaisessa kuulemisessa⁶¹.

Frände on todennut, että mikäli velallinen kertoo uhanalaisena totuuden, ei näin saatua näyttöä voi käyttää rikosoikeudenkäynnissä näyttönä häntä vastaan. Jos näin tapahtuisi, olisi kysymyksessä oikeudenkäyntivirhe.⁶² Tapanila on esittänyt, että tilanne ratkaistaisiin säättämällä OK 17 lukuun itsekriminointisuojaan koskeva hyödyntämiskieltopykälä.⁶³

---

toja sellaisista tuloista, joita ei ollut verotettu” ja viimeksi mainitussa: ”Asiassa ei ollut esitetty sellaista suomalaista oikeuskäytäntöä, jonka mukaan ulosotto selvityksessä esiin tullutta tietoa ei olisi voitu käyttää todisteena rikosoikeudenkäynnissä.” Nykyisin tilanne on hyödyntämiskiellon osalta jokseenkin toinen (kts. ulosottoaari 3 luku 73 §).

⁵⁷ Todistaa ei saa virkamies tahi julkista tehtävää tai asiaa toimittamaan valittu tai määrätty siitä, mitä hänen tässä toimessaan on salassa pidettävä.

⁵⁸ Virolainen – Pölönen 2004 s. 321. Huomioon on otettava, että tietoja saa edelleen luovuttaa ulosottomenettelyssä tehdyistä rikoksista ja itsekriminointia koskeva ongelma voi tätä kautta jälleen konkretisoitua.

⁵⁹ Virolainen – Pölönen 2004 s. 317.

⁶⁰ Ervo 2003 s. 23, alaviite 32.

⁶¹ Vuorenpää 2011 s. 591.

⁶² Frände 2010 s. 235, alaviite 3. Katso myös VKSV Dnro 32/34/09 s. 14–16.

⁶³ Tapanila 2010 s. 584.

4. Itsekriminointisuoja vastuusta vapauttavana seikkana

Itsekriminointisuoja ei mainita rikoslaissa oikeuttamis- tai anteeksiantoperusteena, eikä se ole suoraan niihin rinnastettavissa. Vastuuvapausperusteiden oikeusvaikutukset ovat erilaisia ja niillä on erilaiset vaikutukset myös osallisten vastuuseen. Toisen kehottaminen hyödyntämään ihmisoikeuksiaan ei ole rangaistavaa. Esimerkiksi puolustajan on voitava ilmoittaa velallisen petoksesta epäillylle itsekriminointisuojan sisällöstä ja jopa kehottaa hyödyntämään oikeuksiaan ilman rangaistuksen uhkaa.⁶⁴ Huomioon on otettava myös rikoslain 5 luvun 7 §, jossa säädetään erityisestä henkilöön liittyvästä olosuhteesta vastuusta vapauttavana seikkana. Sinänsä oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteet ovat pitkälti vakiintuneet oikeuskäytännössä ja niiden luetteloa lainsäädännössämme voidaan pitää jokseenkin tyhjentävänä.⁶⁵ Tämän kirjoituksen kannalta mielenkiinnon kohteena ovat siis tapaukset KKO 2009:80 ja KKO 2010:41.

Tapauksessa KKO 2009:80 velallisen epärehellisyydestä syytteessä ollut vastaaja (jatkossa A) oli samanaikaisesti asetettu henkilökohtaiseen konkurssiin ja hänet oli määrätty vannomaan pesäluettelo. Pesäluettelo vannotessaan hän oli jättänyt ilmoittamatta osan omaisuudestaan katsoen, että hänellä oli oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. A oli tuomittu Korkeimman oikeuden ratkaisulla KKO 2009:27 vankeusrangaistukseen törkeästä velallisen petoksesta. Nyt korkein oikeus kuitenkin katsoi, että konkurssissa annettaviksi vaaditut tiedot olivat sellaisessa yhteydessä samanaikaisesti vireillä olleeseen rikosasiaan, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskeva oikeuskäytäntö huomioon ottaen A:lla oli pesäluettelo vannotessaan *ollut oikeus olla ilmoittamatta* omaisuuttaan siltä osin kuin hänet oli tuomittu rangaistukseen törkeästä velallisen petoksesta. Tuomio purettiin ja syyte hylättiin. A *vapautettiin myös vahingonkorvausvastuusta*. Korkein oikeus katsoi, ettei *vastaaja ollut syyllistynyt rangaistavaan menettelyyn* jättäessään omaisuuttaan ilmoittamatta. Sanamuoto huomioon ottaen itsekriminointisuoja näyttäisi toimineen oikeuttamisperusteena ja kysymyksessä olisikin siten ollut rikosoikeudellisesti sallittu teko.

Kyseinen tapaus sai jatkoa korkeimman oikeuden tapauksesta KKO 2010:41. Vastaaja (jatkossa B) oli tuomittu rangaistukseen törkeästä kätkemisrikoksesta sillä perusteella, että hän oli erilaisilla toimenpiteillään peittänyt ja häivyttänyt sellaista omaisuutta, joka oli katsottu A:n edellä mainitulla törkeällä velallisen petoksella (ts. rikoksella RL 32:1.2 (1304/1993) ja RL 32:6 (61/2003)) hankkimaksi. Korkein oikeus katsoi tässä tapauksessa, että *itsekriminointisuojan vaikutus kohdistui vain A:han* ja hylkäsi kätkemisrikoksesta tuomitun purkuhakemuksen. Itsekriminointisuoja on oikeuttanut A:n pysymään konkurssimenettelyssä passiivisena ja olemaan antamatta tietoja, jotka velallisenä hänen olisi muutoin tullut antaa. A on ollut pesäluettelo vannotessaan *oikeudellisessa ristiriitatilanteessa*. Vastaajalta silloisessa asemassaan *ei siis*

⁶⁴ Frände 2011 s. 4.

⁶⁵ Frände 2005 s. 183.

ole voitu vaatia muunlaista suhtautumista. Lausumat viittaavat itsekriminointisuojan luonteeseen anteeksiantoperusteena.

Korkein oikeus joutui siis pohtimaan, kuinka käsitteeseen ”rikoksella hankittua” vaikuttaa se, ettei A:ta voida rangaista itsekriminointisuojan vuoksi velallisen petoksesta. Onko kysymys edelleen rikoksesta?⁶⁶ Miten itsekriminointisuoja istuu rikoksen rakenteeseen ja mikä merkitys itsekriminointisuoja on rikokseen osallisille, kun suoja on käsillä yhtä aikaan rangaistusuhalla tehostetun totuusvelvollisuuden kanssa?⁶⁷

4.1. Lyhyesti vastuusta vapauttavista seikoista

Rikos on tunnusmerkistön mukainen oikeudenvastainen ja syyllisyyttä osoittava ihmellinen teko. Kun konkreettista tapahtumaa ryhdytään arvioimaan rikosoikeudellisesta näkökulmasta, aloitetaan kysymällä, oliko teko tunnusmerkistön mukainen, eli prima facie kielletty. Tämän jälkeen tarkistetaan, oliko teko näissä olosuhteissa kielletty (siis soveltuuko mikään oikeuttamisperuste), minkä jälkeen on todettava tekijän syyntakeisuus ja toimiko tekijä tahallaan tai huolimattomasti. Näiden kysymysten jälkeen harkittavaksi tulee mahdollisten anteeksiantoperusteiden soveltuminen.⁶⁸ Vastuuvapausperusteisiin kuuluvat muun muassa syyntakeettomuuden perusteet, erehdystilanteet, oikeuttamisperusteet sekä syyllisyyden poistavat anteeksiantoperusteet, samoin laajassa mielessä henkilökohtaisen rangaistuksen poistamisperusteet, kuten yrityksestä luopuminen ja tehokas katumus sekä vanhentumista ja parlamentaarista immuniteettia koskevat säännökset.⁶⁹

4.2. Itsekriminointisuoja ja tunnusmerkistön mukaisuus

Rangaistava vääryys on määritelty yksittäisissä rikostunnusmerkistöissä. Normaali-tapauksessa tunnusmerkistön mukainen teko on samalla oikeudenvastainen. Rikoksen tunnusmerkistöstä käy ilmi oikeushyvä tai suojeleobjekti, jota kriminalisoinnilla on tarkoitus suojella. Nyt käsillä olevan velallisen petoksen suojeleobjektina ovat velkojien oikeudet. Itsekriminointisuojan vuoksi velkojien oikeudet ovat ristiriidassa henkilön persoonallisuuden suojan (ts. itsemääräämisoikeuden/oikeuden olla myötävai-

⁶⁶ Frände 2011 s. 5.

⁶⁷ VKSV Dnro 32/34/09 s. 12–13.

⁶⁸ Nuutila 1997 s. 86. Kts. myös Frände 2005 s. 13 Frände sijoittaa tahallisuuden ja huolimattomuuden tunnusmerkistön mukaisuuteen: ”ensin tutkitaan, ovatko tietyn rangaistussäännöksen kaikki tunnusmerkit käsillä; kuuluuhan tahallisuusvaatimus ja huolimattomuusvaatimus juuri tunnusmerkistöön.” Frände on todennut, että tahallisuuden ja huolimattomuuden sijoittamisesta ei johdu mitään sisällöllisiä seurauksia yksittäisille rikoksen edellytyksille.

⁶⁹ HE 44/2002 vp ja Frände 2005 s. 303.

kuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen), eli ihmis- ja perusoikeuden kanssa. Voiko jokin reaaliaimailman tapahtumasarja edes täyttää rikoksen tunnusmerkistön, jos tunnusmerkistö itsekriminointisuoja tapauksessa tavallaan itsessään sisältää ihmis- oikeusloukkauksen tullessaan sovelletuksi? Muun muassa Frände ja Illman ovat kat- soneet, että teko jäisi itsekriminointisuoja tapauksissa tunnusmerkistön ulkopuolelle.⁷⁰ Ajatuksellisesti itsekriminointisuoja rinnastuisi heidän mukaan tällöin esimerkiksi lupaan myydä tupakkatuotteita tai huumausaineeksi luokiteltavia lääkevalmisteita.⁷¹

Tilanne muistuttaa mielestäni perusoikeuspunnintaa esimerkiksi sananvapausrikos- jutuissa. Niissä vastakkain ovat usein perusoikeuksina sananvapaus ja esimerkiksi yk- sityiselämän suoja tai kunnia. Yksityiselämää loukkaava tiedon levittämistä koskeva rikoslain tunnusmerkistö väistyy, mikäli sananvapaus katsotaan perusoikeuspunnin- nassa yksittäistapauksessa arvokkaammaksi suojeltavaksi oikeudeksi. Kysymyksessä ovat tasavahvat oikeudet. Jos ajatellaan, että joku julkaisee toisesta loukkaavaa aineis- toa pysyen kuitenkin sananvapauden sallimissa rajoissa kritisoidessaan esimerkiksi vallanpitäjää, niin sananvapausrikoksen tunnusmerkistö jää täyttymättä. Sananvapaut- ta ei pidetä oikeuttamisperusteena, vaan seikkana, joka vaikuttaa tunnusmerkistön tul- kintaan supistavasti. Nyt kysymyksessä olevan velallisen petoksen tunnusmerkistö on edellä kerrotuista esimerkeistä hankalampi, koska jos henkilö on syyllistynyt rikoslain 39 luvun 1 §:n mukaiseen velallisen epärehellisyyteen ja on sen lisäksi konkurssissa tai ulosottomenettelyn kohteena, tietoja sanktiouhan alaisena ilmoittamalla hän kertoo itseään raskauttavia seikkoja, mutta salaamalla tietoja tai ilmoittamalla vääriä tieto- ja hän syyllistyy velallisen petokseen. Velallisen petoksen tunnusmerkistö tavallaan täyttyy juuri sillä menettelyllä, minkä itsekriminointisuoja poikkeuksellisesti sallii.

Sananvapaustilanteessa tuomioistuin ei sovelle yksityisyyttä loukkaavaa tiedonle- vittämistä tai kunnianloukkausta koskevia tunnusmerkistöjä, vaikka niiden tunnus- merkistö sinänsä täyttyy, vaan sananvapaus katsotaan ”suuremmaksi” tai ”painavam- maksi” oikeushyväksi. Näin pitäisi olla myös velallisen petoksen tunnusmerkistön kohdalla. Tunnusmerkistöä ei sovelleta, koska itsekriminointisuoja on vahva perus- ja ihmisoikeus, jonka käyttämistä ei saa rangaista. Tähän liittyen voidaan todeta myös, mitä perustuslakivaliokunta on mietinnössään hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta lausunut: ”Tavallisella lailla ei voi säätää pe- rusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta.”⁷²

Kysymys on myös siitä katsotaanko itsekriminointisuojan olevan absoluuttinen vai relatiivinen oikeus. Mikäli kysymyksessä on absoluuttinen oikeus ja itsekriminointi- suojan syntymiselle asetetut edellytykset täyttyvät, tarkoittaisi se mielestäni kaikissa tapauksissa, että tunnusmerkistöä ei sovellettaisi. Mikäli kysymys on relatiivisesta oi-

⁷⁰ Frände 2009 s. 379. ”På den som skyddas av förbudet tillämpas kriminaliseringen över huvud taget inte alls. Kriminaliseringen skall läsas: 'Den som inte misstänks för ett brott som hör samman med den aktuella upplysningsskyldigheten skall utföra handlingen x'” VKSV Dnro 32/34/09 s. 14.

⁷¹ Frände LM 2/2011 s. 5.

⁷² PeVM 25/1994 vp s.5.

keudesta, voi tuomioistuimella olla harkintavaltaa eri oikeuksien punninnassa. Tapaus Saunders antaa ymmärtää, että ainakin oikeus vaieta olisi absoluuttinen oikeus, kun perusteluissa todetaan, ettei oikeuden toteutuminen ole riippuvainen siitä minkälaisesta rikollisuudesta kulloinkin on kyse. Toisaalta tapauksessa *John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta* annetaan ennemminkin painoarvoa sille miten oikeudenmukainen oikeudenkäynti kokonaisuudessaan on. Näin myös rikosprosessin realiteetit voidaan ottaa paremmin huomioon.⁷³

Punnintamalli ei myöskään ole täysin vieras tässä asiayhteydessä. Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1996:101 oli kysymys TLL 58 §:n mukaisesta auttamisvelvollisuudesta. Korkein oikeus totesi, ettei säännöksen noudattamisesta seuraa, että liikenneonnettomuuteen osallisella ja rikokseen syylliseksi epäillyllä ei olisi niitä oikeuksia, jotka syylliseksi epäilylle on taattu. Käräjäoikeus oli tässä tilanteessa ratkaissut asian intressipunninnalla. Kysymyksessä olevassa tapauksessa vallitsi ihmisoikeuskollisio, eli ristiriidassa olivat toisaalta oikeus henkeen ja terveyteen ja toisaalta oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen. Käräjäoikeus katsoi hengen ja terveyden arvokkaammiksi oikeuksiksi. Myös Turun hovioikeus on ratkaissut 29.10.1993 kyseistä lainkohtaa koskevan tapauksen intressipunninnalla ja pitänyt oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen arvokkaampana oikeutena. Ristiriidassa olivat sen mielestä kyseisessä tilanteessa henkilö- ja omaisuusvahinkojen vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellisten vastuukysymysten selvittäminen ja itsekriminointisuoja, ei niinkään henki ja terveys ja itsekriminointisuoja.⁷⁴

Kun itsekriminointisuoja pitää sisällään epäillyn oikeuden pysyä vaieti ja vaietiolo-oikeus taas pitää sisällään muun muassa oikeuden valehdella, ei esimerkiksi sillä, antaako velallinen vääriä tietoja, siis valehtelee, tai jättääkö antamatta tietoja, ole velallisen petoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta merkitystä, jos itsekriminointisuojan syntymiselle vaaditut kriteerit täyttyvät. Tunnuksmerkistöä ei sovelleta ja samalla myös osallisten vastuu sulkeutuu pois.

4.3. Itsekriminointisuoja oikeuttamisperusteena

Laissa säädettyjä oikeuttamisperusteita ovat muun muassa hätävarjelu (RL 4 luku 1 § 1 momentti) ja pakkotila (RL 4 luku 5 § 1 momentti). Kun teko katsotaan oikeudenmukaiseksi, käytetään laissa termiä ”sallittu”. Oikeudenmukainen teko on teko, joka on oikeusjärjestyksen tavoitteiden mukainen ja siihen jokaisella on oikeus. Usein tekoon voi olla jopa (ainakin moraalinen) velvollisuus. Oikeuttamisperusteen käsillä ollessa tekijälle ei voida tuomita rangaistusta, menettämisseuraamuksia tai vahingon-

⁷³ Trechsel 2005 s. 344–345.

⁷⁴ Ervo 2003 s. 19.

korvausvelvollisuutta.⁷⁵ Teon ollessa oikeudenmukainen, koskee vastuuvapaus kaikkia tekoon osallisia.

Purkaessaan A:ta vastaan tuomion velallisen petoksesta ja hylätessään tätä koskevan syytteen, korkein oikeus totesi, että ”A:lla on ollut oikeus kieltäytyä ilmoittamasta pesäluetteloa vannoessaan syytekohtissa 1 a – 1 e mainittua omaisuutta Sen vuoksi hän ei ole syyllistynyt törkeään velallisen petokseen...”, ja vielä ”Koska A ei ole syyllistynyt rangaistavaan menettelyyn syytekohtien 1 a – 1 e osalta, hän ei ole velvollinen korvaamaan konkurssipesälle nähin syytekohtiin perustuvia vahinkoja.” Perustelut vaikuttavat pitävän sisällään ajatuksen siitä, että itsekriminointisuoja olisi rinnastettu oikeuttamisperusteeseen tai ainakin sillä näyttäisi olevan aivan samankaltaiset oikeusvaikutukset.

Edellä mainitun kätkeyttäjä B:n hakiessa oman tuomionsa purkua luulisi edellä mainituilla perusteilla, että korkein oikeus hyväksyisi hakemuksen, koska A:n teko oli ollut oikeutettu. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan korkein oikeus hylkäsi B:n purkuhakemuksen.

Kysymyksessä on äänestyspäätös, jossa kolme eri mieltä ollutta oikeusneuvosta hyväksyi esittelijän mietinnön. He olisivat hylänneet törkeää kätkemisrikosta koskevan syytteen ja purkaneet tuomion.⁷⁶ Heidän mielestään itsekriminointisuoja ei liity yksittäiseen henkilöön tai tämän henkilökohtaisiin olosuhteisiin. Suoja kuuluu EIS 6 artiklan turvaamana oikeutena kaikille vastaavassa asemassa oleville eikä oikeudenkäynti, jossa sitä on rikottu ole ollut oikeudenmukainen. Heidän mielestään ratkaisusta KKO 2009:80 nimenomaan ilmenee, että itsekriminointisuoja on merkitystä arvioitaessa sitä, *voidaanko henkilön katsoa syyllistyneen rikokseen* itsekriminointisuojan vastaisesti vaadittujen tietojen antamatta jättämisen perusteella; A:lla on ratkaisun perusteella ollut *oikeus* menettelyynsä, eikä hänen siten voida katsoa tehneen sitä rikosta, jolla hankitun omaisuuden peittämisestä ja häivyttämisestä B:tä on syytetty. Itsekriminointisuoja olisi siten aineellisoikeudellisia vaikutuksia.⁷⁷ Muutoin itsekriminointisuojan vaikutukset rajoittuvat pitkälti todistusoikeuden piiriin.

4.4. Itsekriminointisuoja – erityinen henkilöön liittyvä olosuhde

Rikoslain 5 luvun 7 §:ssä säädetään: ”Erityinen henkilöön liittyvä olosuhde, joka poistaa jonkin teon rangaistavuuden taikka vähentää tai enentää sitä, koskee se ainoastaan mainitussa suhteessa olevaa tekijää, yllyttäjää tai avunantajaa. Yllyttäjää tai avunantajaa ei vapauta rangaistusvastuusta se, ettei häntä koske sellainen erityinen henkilöön liittyvä olosuhde, joka perustaa tekijän teon rangaistavuuden.” Nämä perusteet voi-

⁷⁵ HE 44/2002 vp s. 99.

⁷⁶ Molemmissa tapauksissa asian ovat ratkaisseet täysistunnossa samat henkilöt.

⁷⁷ Näin itsekriminointisuoja on sovellettu Ruotsissa muun muassa tapauksessa NJA 2001 s. 563. Kts myös Koponen 2006 s. 138–139.

daan jaotella sen mukaan vaikuttavatko ne vain tekijän syyllisyyteen vai sisältyvätkö ne tunnusmerkistökuvaukseen. Ensin mainittuja (subjektiivisesti henkilökohtaisia olosuhteita) ovat esimerkiksi alentunut syyntakeisuus, nuoruus ja uusiminen. Jälkimmäisistä rangaistuksen poistavista olosuhteista esimerkkeinä (tunnusmerkistöstä ilmenevä objektiivisesti henkilökohtainen olosuhde) mainittakoon lähisukulaisuus törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisessä (RL 15 luku 10 §) ja rikosentekijän suojelemisessa (RL 15 luku 11 §). Tunnusmerkistöjä ei sovelleta rikosentekijän lähisukulaiseen.⁷⁸

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:41 eri mieltä olleet jäsenet ovat todenneet perusteluissaan, ettei itsekriminointisuoja liity yksittäiseen henkilöön tai tämän henkilökohtaisiin olosuhteisiin, vaan se kuuluu EIS 6 artiklan turvaamana oikeutena kaikille vastaavassa asemassa oleville. Enemmistön perusteluissa taas todetaan, että ”kysymyksessä on ollut B:tä (tässä esityksessä siis A:ta) rangaistusseurauksilta suojannut vastuuvapausperuste, jonka oikeusvaikutukset ulottuvat vain itse tekijään.”⁷⁹

Voidaanko siis ajatella, että itsekriminointisuoja olisi rinnastettavissa tilanteisiin, joissa päätekijä on alentuneesti syyntakeinen, nuori tai hänen kohdaltaan rikos on vanhentunut? Ennen kuin syytetty voi saada itsekriminointisuoja, täytyy häneen voida liittää varsin ”erityiset olosuhteet”, joita edellä on tarkemmin selostettu. Itsekriminointisuojan tarkoituksesta itsestään ei mielestäni ole löydettävissä pitävää syytä sille, miksi itsekriminointisuojan tulisi ulottua rikoksen osallisiin. Jos itsekriminointisuoja rinnastettaisiin rangaistuksen poissulkeviin perusteisiin ja todettaisiin sen olevan henkilöön liittyvä erityinen olosuhde, osalliset voisivat joutua rangaistusvastuuseen avunannosta tai yllytyksestä, eikä myöhemmin anteeksiantoperusteen yhteydessä mainittua välillistä tekijää koskevaa säännöstä tarvitsisi soveltaa.⁸⁰

4.5. Itsekriminointisuoja anteeksiantoperusteena

Anteeksiantoperuste poistaa tekijän syyllisyyden, eikä häneen voida kohdistaa moitetta. Kysytään: mitä asianomaiselta henkilöltä voidaan yleensä tai teon olosuhteissa edellyttää? Onko anteeksiantoperusteena oleva seikka vaikuttanut tekijän kykyyn ja mahdollisuuksiin valita sallitun ja kielletyn käyttäytymisen välillä? Puhutaan myös toisintoimimismahdollisuudesta. Teko itsessään säilyy kuitenkin moitittavana ja hylättävänä. Anteeksiantoperusteet liittyvät kiinteästi tekijän henkilöön, ja kuten edellä

⁷⁸ Nuutila 1997 s. 360 ja HE 44/2002 vp s. 158.

⁷⁹ Frände 2011 s. 6. Frände on kiinnittänyt huomiota luonnollisesti myös siihen, että ensin täytyy olla ajateltavissa sellainen avunannon tai yllytyksen muoto, joka voisi ylipäättään aktualisoitua sanktioidun ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin yhteydessä, ennen kuin on edes merkitystä sillä, minä vastuuvapausperusteena itsekriminointisuoja pidetään.

⁸⁰ Frände 2005 s. 285.

on todettu, se ei poista tekijän vahingonkorvausvelvollisuutta.⁸¹ Tällaisia syyllisyyden poistavia vastuuvapausperusteita ovat syyntakeettomuus, puuttuva vastuikä, hätävarjelun liioittelu, voimakeinojen käytön liioittelu, anteeksiannettava pakkotilateko, esimiehen käsky ja kieltöerhdys. Laissa on käytetty ilmausta ”tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, mikäli kysymys on anteeksiantoperusteesta.”⁸²

Jos päätekijään sovelletaan anteeksiantoperustetta, ei se vapauta muita tekoon osallisia rikosvastuusta. Tämä johtuu siitä, että Suomen rikosoikeudessa on voimassa osallisuustekojen liitännäisyyden (aksessorisuuden) vaatimus. Avunannon tai yllytyksen kohteen tulee olla rikos. Jos siis henkilö on edistänyt tunnusmerkistön mukaista ja oikeudenvastaista tekoa, joka ei kuitenkaan ole syyllisyyttä osoittava, niin kysymyksessä ei ole rangaistava avunanto.⁸³ Tällöin tulee sovellettavaksi RL 5 luvun 4 §:ssä säädetty välillistä tekemistä koskeva lainkohta, jotta rikosvastuu saadaan asianmukaisella tavalla kohdennettua.⁸⁴

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:41 ei ollut kysymys suoranaisestä avunannosta velallisen petokseen, vaan edellä kuvatulla tavalla kätkemisrikoksesta ja sen tunnusmerkistön edellytyksestä ”rikoksella hankittu”. Lainsäädännössä ei ole edellytetty, että esirikos olisi konkreettisesti rangaistava. Tuomion perusteluissa on todettu, että A:ta on koskenut pesäluettelon vannomistilanteessa oikeudellinen ristiiriittilanne. Se on ratkaistu tapauksessa KKO 2009:80 sillä, että velvollisuus tietojen antamiseen konkurssimenettelyssä ja sen myötä rangaistusvastuu velvollisuuden rikkomisesta ovat hänen osaltaan väistyneet. Häneltä ei silloisessa asemassaan ole voitu vaatia muunlaista suhtautumista. A:ta on katsottu suojanneen vastuuvapausperuste, jonka oikeusvaikutukset rajoittuvat vain itse tekijään. Perusteluissa todetaan, että vaikka A:n menettely on täyttänyt velallisen petoksen tunnusmerkistön, ei sitä edellä mainitut perustelut huomioon ottaen voitu lukea hänen syyksi.⁸⁵ Tapani on kommentoinut edellä mainittua ratkaisua ja tullut siihen johtopäätökseen, että edellä mainituilla argumenteilla korkein oikeus on selvästi päättänyt rinnastamaan itsekriminointisuojaan anteeksiantoperusteeseen.⁸⁶ Mistään korkeimman oikeuden perustelujen kohdasta ei kuitenkaan ole suoraan luettavissa tätä, vaan kysymys on siitä, mitä korkeimman oikeuden voidaan *olettaa* tarkoittaneen. Frände onkin omassa artikkelissaan huomauttanut, että näyttää siltä kuin korkein oikeus olisi antanut moraalisten näkökohtien muodostua lopputuloksen kannalta ratkaiseviksi. Sitä ei vain ole kirjoitettu avoimesti perusteluihin.⁸⁷

⁸¹ HE 44/2002 vp s. 99–100 ja KKO 2010:41 perustelujen kohta 11.

⁸² Frände 2005 s. 183 .

⁸³ Frände 2005 s. 281 ja 285.

⁸⁴ RL 5 luku 4 § kuuluu: Tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä.

⁸⁵ Perustelujen kohdat 15–18.

⁸⁶ Tapani 2010 s. 341.

⁸⁷ Frände 2011 s. 7.

5. Johtopäätökset

Itsekriminointisuoja yhdessä esimerkiksi *ne bis in idem* -säännön kanssa ovat tällä hetkellä oikeustieteilijöiden ja käytännön tuomioistuinjuristien niin sanottuja ”kuumia perunoita”. Korkein oikeus on lyhyen ajan sisällä antanut useita varsin merkittäviä ratkaisuja, jotka perustavalla tavalla vaikuttavat niin esitutkintaan, syyteharkintaan kuin tuomioistuiimiin niiden harkitessa kysymystä henkilön syyllistymisestä rikokseen ja sen toteennäyttämistä. Kaikkien rikosprosessiketjun toimijoiden on oltava ”hereillä” sen kysymyksen suhteen, *miten* näyttö hankitaan ja on hankittu ja *mitä* näyttöä voidaan hyödyntää rikosoikeudenkäynnissä.

Itsekriminointisuoja yksittäistapauksessa tulee käsittääkseni arvioida nykyisen oikeuskäytännön valossa seuraavalla tavalla:

Jos tietoja vaadittaessa henkilö on jo syyllistynyt johonkin rikokseen aikaisemmin...

1. ...jonka osalta häneen on kohdistunut *criminal charge* ja
2. tietoja vaaditaan sakon, vankeuden tai muun rangaistuksen/pakon uhalla
3. ja vieläpä siten, että hän voi perustellusti arvella vaadittujen tietojen koskevan juuri kyseistä rikosta ja niiden antaminen heikentäisi hänen puolustautumismahdollisuuksiaan tai ainakin syyttäjä voisi välillisesti käyttää vaadittuja tietoja tukemaan mahdollista syytettä ja tiedot saattaisivat siten olla hänen näkökulmaansa merkityksellisiä rikosasiassa.
4. Hän ei myöskään voisi mihinkään kansalliseen lainsäädäntöön sisältyvän tai vaikiintuneen oikeuskäytännön nojalla sulkea pois sitä mahdollisuutta, että tietoja käytettäisiin häntä vastaan mahdollisessa tulevassa tai käynnissä olevassa rikosoikeudenkäynnissä.

Kyseisen henkilön ei tällöin tarvitsisi antaa tietoja, eikä häntä voitaisi tietojen antamatta jättämisestä tai väärien tietojen antamisesta rangaista. Ainoa ajateltavissa oleva ja velkojien sekä verottajan intressit turvaava keino olisi säätää oikeudenkäymiskäärteen itsekriminointisuoja tilanteita koskeva todisteiden hyödyntämiskieltopykälä, kuten jo Tapanila on tekstissään esittänyt.⁸⁸ Kysymys olisi kiellosta käyttää edellä kuvatuin tavoin saatuja tietoja rikosprosessissa, mutta se ei estäisi velkojia tai verottajaa saamasta osuuttaan rikoksellakin hankitusta varallisuudesta. Henkilö, jolta tietoja on painostamalla vaadittu, ja jotka hän on joutunut antamaan, koska enää ei olisi vaaraa joutua syytteeseen kyseisten tietojen perusteella, olisi luonnollisesti edelleen rikosvastuussa ”päärikoksesta”⁸⁹. Syyttäjän vain täytyy pystyä näyttämään se toteen muilla keinoin. Hän ei myöskään voisi välttyä rikosoikeudelliselta vastuulta, mikäli hän rikosprosessin ulkopuolisessa menettelyssä uhan alaisena kieltäytyy antamasta tietoja

⁸⁸ Tapanila DL 5/2010 s. 584

⁸⁹ Esimerkiksi velallisen epärehellisyydestä.

tai antaa vääriä tietoja vedoten siihen, että muuten hän saattaisi tulla selvittäneeksi edellä mainittua ”päärikosta”. Kysymys olisi silloin ns. rikoksesta itsessään, kuten esimerkiksi velallisen petoksesta. Tilanteiden moninaisuuden vuoksi pykälä voisi olla sanamuodoltaan avoin, mikä jättäisi tuomioistuimille paljon harkintavaltaa. Tilanne ei siten kyllä paljoo paranisi nykyisestä. Toinen vaihtoehto olisi yrittää määritellä ainakin se, milloin tietojen voidaan katsoa annetun pakon alaisena ja kieltää sitten näin saatujen tietojen käyttäminen kyseistä henkilöä vastaan rikosoikeudenkäynnissä.

Viimeistään tällaisen pykälän säätämisen yhteydessä tulisi ottaa kantaa myös mahdollisuuden suunnata esitutkintaa sellaisten tietojen perusteella, jotka on joko kiellon vastaisesti hankittu tai tavalla tai toisella päätyneet esitutkintaviranomaisen haltuun. Valtakunnansyyttäjänvirasto pyysi lausussaan konkurssilainsäädännön uudistamista koskevasta työryhmän mietinnöstä ottamaan kantaa tähän kysymykseen. Kuten edellä olen jo todennut, hallituksen esityksessä uudeksi pakkokeinolaisiksi mahdollistetaan salaisten pakkokeinojen käyttämisen yhteydessä saadun ylimääräisen tiedon käyttäminen esitutkinnan suuntaamiseksi.⁹⁰ Työryhmä ei katsonut lainkaan tarpeelliseksi säätää kansallisessa laissa itsekriminointisuoja koskevista määritelmistä.⁹¹

Tilanteessa, jossa henkilö salaamalla tai kieltäytymällä luovuttamasta tietoja tai laiminlyömällä jonkin laissa säädetyn⁹² toimimisvelvollisuuden, syyllistyy johonkin rikokseen, mutta toimimalla vaaditulla tavalla paljastaa tai saattaa itsensä syytteen vaaraan toisesta rikoksesta, käynnistyy väistämättä pohdinta myös itsekriminointisuojan luonteesta vastuusta vapauttavana seikkana. Mielestäni on mahdollista ajatella asiaa niin, että sen rikoksen tunnusmerkistö väistyy, joka rankaisisi tiedonanto- tai toimimisvelvollisuuden laiminlyönnistä, koska menettely on poikkeuksellisesti itsekriminoinnista johtuvista syistä sallittu. Tunnusmerkistö väistyy, koska kysymyksessä olisi painavampi perus-/ihmisoikeus kuin rangaistuspykälän suojaama oikeus. Ennen edellä kuvattua tulkintaa tulisi myös ratkaista, onko itsekriminointisuojoissa kysymys absoluuttisesta vai relatiivisesta oikeudesta.

Näyttää siltä, että korkein oikeus on kätkemistä koskevan tapauksen jälkeen mahdollisesti palaamassa sille linjalle, että itsekriminointisuojan oikeusvaikutukset rinnastuisivat oikeuttamisperusteen oikeusvaikutuksiin. Tapauksessa KKO 2009:80 korkein oikeus siis lausui, että A:lla on ollut *oikeus* kieltäytyä ilmoittamasta pesäluetteloa vannottaessaan omaisuutta. Sen vuoksi hän ei ollut syyllistynyt törkeään velallisen petokseen. *A ei ole syyllistynyt rangaistavaan menettelyyn.*⁹³ Tämän jälkeen korkein oikeus antoi kätkemistä koskevan ratkaisunsa, jossa se totesi edellä mainitun menettelyn vastanneenkin olosuhteita, jossa vastuuvapausperuste on suojannut vain A:ta ja sen

⁹⁰ HE 222/2010 vp, esitetyn lain 10 luvun 56 §:n perustelut.

⁹¹ Kts. OMMML73/2010 s. 14 ja 26, korkeimman oikeuden antaman lausunon johdosta OH2010/191, 2.12.2010 Nro 2407 sekä VKSV:n lausunon johdosta 18.11.2010 Dnro 76/61/10

⁹² ...ja miksei myös oikeuskäytännössä vakiintuneen...

⁹³ KKO 2009:80 perustelujen kohdat 38 ja 39.

oikeusvaikutukset ulottuivatkin vain häneen. Häntä oli koskenut oikeudellinen ristiriitatilanne. A:lta ei siis voitu vaatia muunlaista suhtautumista. A:n menettely on sinänsä täyttänyt velallisen petoksen tunnusmerkistön.⁹⁴ Kaikki lausumat viittaavat anteeksi-antoperusteeseen. Kuitenkin viimeisimmässä tapauksessa KKO 2011:46 korkein oikeus jälleen toteaa, ettei sitä, että A on antanut verotarkastuksessa vääriä tietoja, voida pitää rangaistavana. A ei siten ole syyllistynyt törkeään veropetokseen.⁹⁵

Tapaus KKO 2011:35, jossa korkein oikeus totesi, ettei henkilö tilanteessa nauttinut itsekriminointisuoja, koska hän ei ollut epäilty rikoksesta samaan aikaan, kun hänen olisi täytyntä velvollisuutensa verotusmenettelyssä täyttää, herättää kysymyksen pakon sekä termin *criminal charge* määrittelemisestä ja ajallisesta ulottuvuudesta. Verotusmenettelyssä henkilö, joka on tehnyt esimerkiksi jonkin velallisen rikoksen, on jatkuvasti tietoja antaessaan tai antamatta jättäessään ikään kuin uhan alaisena ja voisiko sanoa, että häneen kohdistuu ”jatkuva *criminal charge*”⁹⁶. Pakko- perustilanteessa verotusmenettelyssä toimii rangaistusuhka verorikoksesta, mikäli velvollisuutta tulojen ja varojen ilmoittamisesta ei täydy. Paine antaa vääriä tietoja tai laiminlyödä velvollisuus aikaisemman rikoksen peittämiseksi on olemassa. Korkeimman oikeuden tapauksessa ilmoittamisvelvollisuuden laiminlyönti on mitä ilmeisimmin noussut esiin vasta, kun verovelvollista on viranomaisen toimesta jostakin syystä alettu ensin epäilemään velallisen epärehellisyydestä ja vasta tämän jälkeen on todettu, ettei hän ollut ilmoitusvelvollisuuttaan täyttänyt. Kysymys on kuitenkin ollut rikollisesti saaduista varoista, jotka ilmoittamalla henkilö olisi mahdollisesti saattanut itsensä syytteen vaaraan aikaisemmasta rikoksesta. *Allen*-tapauksen selkeä ohje on se, ettei itsekriminointisuoja ole loukattu, milloin kysymys on rikoksesta itsestään, ei mahdollisen aikaisemman rikoksen selvittämisestä. Nyt vastaajaa oli syytetty molemmista rikoksista⁹⁷ yhtäaikaaisesti. EIT:n käytännön mukaisesti, jonka korkein oikeus on omaksunut, tietojen merkitystä tulee arvioida syytetyn näkökulmasta ja niillä tiedoilla, joita hänellä on ollut tietojen vaatimista koskevana ajankohtana. *J.B. v. Sveitsi*-tapauksessa ei näköpiirissä ollut lainkaan rikosprosessia, mutta tiedonantovelvollisen kannalta oli todellinen riski siitä, että annettuja tietoja olisi käytetty mahdollisessa rikosprosessissa, eikä hänellä ollut keinoja estää sitä. Itsekriminointisuoja oli loukattu. *Allen*-tapauksessa, johon myös korkein oikeus ratkaisussaan viittaa, henkilöä oli siis syytetty ainoastaan rikoksesta, jossa hän oli antanut verotusmenettelyssä vääriä tietoja ja EIT:n ratkaisukäytännön mukaisesti ei itsekriminointisuoja ollut loukattu, vaikka taustalla olikin mahdollisesti jokin aikaisempi rikos, jonka jäljet oli näin pyritty hävittämään. Korkeimman oikeuden tapauksessa kysymys oli myös aikaisemmasta rikoksesta ja *sen lisäksi* kyseisen rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn ilmoittamatta jättämisestä verotusmenettelyssä.

⁹⁴ KKO 2010:41 perustelujen kohdat 14–17.

⁹⁵ KKO 2011:46 perustelujen kohta 19.

⁹⁶ Kts. edellä mitä otsikolla ”Samanaikaisuusvaatimus” on kirjoitettu.

⁹⁷ ...siis velallisen epärehellisyydestä ja näin saatujen varojen verotuksessa ilmoittamatta jättämisestä.

Myös tapauksessa KKO 2011:52 korkein oikeus toteaa toimimisvelvoitteen laiminlyöjän velvollisuudeksi niin ikään ”paljastaa rikoksensa”, koska hän ei ollut minkään sellaisen ulosottomenettelyn kohteena, jossa hänen olisi tullut rangaistuksen uhalla paljastaa varojen alkuperä. Tulevia tapauksia ajatellen velallisen epärehellisyysrikoksen tehnyt joutuu miettimään, toimiiko lainmukaisesti ja maksaa rikollisesti hankkimillaan rahoillaan ulosottovelkojaan, mutta saattaa itsensä silloin myös syytteen varaan vai jättääkö tämän velvollisuuden noudattamatta ja syyllistyy siten mahdollisesti velallisen rikokseen.

Jos pidetään mielessä, mitä itsekriminointisuoja on tarkoitus puhtaimmillaan suojata ja minkä tyyppisestä perus-/ihmisoikeudesta oikein on kysymys, palataan Pölösen esittämään näkemykseen siitä, että itsekriminointisuoja kuuluu kaikille ihmisille jokaisessa tilanteessa, mahdollisista käynnissä olevista rikosten selvittelyprosesseista riippumatta. Mikäli itsekriminointisuoja tulkittaisiin supistavasti siten, että se olisi voimassa vain sellaisina hetkinä, kun tiedossa on jokin rikosprosessi, mahdollistetaan koko oikeusturvatakeen helppo kiertäminen.⁹⁸

Ennen kuin oikeudenkäymiskaareen saadaan säädettyä tehokas itsekriminointisuojeilanteita koskeva hyödyntämiskieltoyökälä, toteutuu itsekriminointisuoja ainoastaan yksittäistapauksittain ja jälkikäteen. Tähän on kiinnittänyt huomiota myös korkeimman oikeuden presidentti Koskelo korkeimman oikeuden puolesta antamassaan lausumassa konkurssityöryhmän mietintöön. Hän toi selvästi esiin, että vallitseva tilanne on tuomioistuinten kannalta kestävä ja jopa perustuslainvastainen.⁹⁹

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

Frände, Dan: KKO 2010:41 ja sen arviointi laajemmassa kontekstissa. Lakimies 2/2011 s. 1–7.

Frände, Dan: KKO 2009:80 ja sen arviointi. Lakimies 2/2010, s. 233–237.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Helsinki 2005.

Frände, Dan: Finsk straffprocessrätt I. Helsinki 1999.

Ervo, Laura: Nemo tenetur se ipsum accusare – myötävaikuttamattomuusperiaatteen sisältö ja rajat. Teoksessa Matkalla pohjoiseen – professori Jyrki Virolaisen juhlaKirja 26.2.2003. Rovaniemi 2003.

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 82/1995 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta (HE 34/1999 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp)

⁹⁸ Virolainen-Pölönen 2004 s. 309.

⁹⁹ Korkeimman oikeuden lausunto OH2010/191, 2.12.2010 Nro 2407.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta (HE 52/2002 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi (HE 26/2003 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp)

Koponen, Pekka: Itsekriminointisuoja. Teoksessa Jääskeläinen, Petri et al.(toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu. Helsinki 2006.

Korkeimman oikeuden lausunto OH2010/191, 2.12.2010 Nro 2407.

Nuutila, Ari-Matti: Saako rikoksella saadut varat salata ulosotossa ja verotuksessa. Teoksessa Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 40 vuotta, Jyväskylä 2001.

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Jyväskylä 1997.

Oikeusministeriön työryhmän asettamispäätös 14.1.2010, OM 1/41/2010.

Oikeusministeriö Konkurssilain tarkistaminen -työryhmän mietintö OMMML 73/2010: Konkurssilain tarkistaminen 30.9.2010.

Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (PeVM 25/1994 vp)

Pölonen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa, Jyväskylä 2003.

Tapani, Jussi: Itsekriminointisuoja ja ulosottovelallisen ilmoitusvelvollisuus, s. 432–443 teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2010 I, Hämeenlinna 2010.

Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja tiedonanto- ja toimimisvelvoitteen rajoitteena. Defensor Legis 5/2010, s. 559–584.

Trechsel, Stefan, with the assistance of *Sarah J. Summers*: Human Rights in Criminal Proceedings, Published in the United States by Oxford University Press Inc., New York 2005.

Vihreä kirja syyttömyysolettamasta, KOM(2006) 174, Bryssel 26.4.2006.

Virolainen, Jyrki – Pölonen, Pasi: Rikosprosessioikeus 2. Rikosprosessin osalliset. Helsinki 2004.

VKSV lausunto konkurssilain tarkistaminen -työryhmän mietinnön johdosta 18.11.2010 Dnro 76/61/10.

VKSV/Ilman, Mika: Muistio 19.11.2009, Dnro 32/34/09, Alustavia näkökohtia ns itsekriminointisuojaan merkityksestä ratkaisun KKO 2009:80 valossa.

Vuorenpää, Mikko: Itsekriminointisuojaan tulkinta ja sen vaikutukset todisteluun. Teoksessa Juhlajulkaisu Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta. Turku 2011.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Marttinen v. Suomi (21.4.2009)

Bykov v. Venäjä (10.3.2009)

V. v. Suomi (24.4.2007)

O'Halloran ja Francis v. Yhdistynyt kuningaskunta (29.6.2007)

Weh v. Itävalta (8.4.2004)

Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (10.9.2002)

J.B. v. Sveitsi (3.5.2001)

Heany ja McGuinness v. Irlanti (21.12.2000)

Averill v. Yhdistynyt kuningaskunta (6.6.2000)

Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta (12.5.2000)

Teixeira de Castro v. Portugali (9.6.1998)

Serves v. Ranska (20.10.1997)

Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta (17.12.1996)

Tora Tolmos v. Espanja (17.5.1995)
John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (28.10.1994 EIT:A-300-A)
K v. Itävalta (26.5.1993)
Funke v. Ranska (25.2.1993)
Lüdi v. Sveitsi (15.6.1992, A 238)
Schenk v. Sveitsi (12.7.1988, A 140)

Korkein oikeus

KKO 1996:101
KKO 2002:116
KKO 2002:122
KKO 2009:27
KKO:2009:80
KKO 2010:41
KKO 2011:20
KKO 2011:35
KKO 2011:46
KKO 2011:52

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus 26.10.2005 (Dnro R 05/1005)
Kouvolan hovioikeus 14.9.2004 (Dnro R 04/493)
Turun hovioikeus 29.10.1993